درنگ

مخاطرات کودکان در دنیای بازی‌های آنلاین

بازی‌های آنلاین که منبع کلیدی سرگرمی برای کودکان در سراسر جهان هستند، فرصت‌ها و تهدیدهای خطرناکی برای حقوق و رفاه کودکان ایجاد می‌کنند. با نظرات درست و به‌موقع و ایجاد محدودیت کافی می‌توان خطرات این دنیای سرگرمی و شیرین و درعین‌حال پرمخاطره را کم کرد.

ایرنا در این زمینه نوشته است که در سال‌های اخیر درصد بالای دسترسی کودکان به بازی‌های آنلاین موجب شده آنها در معرض تهدیدات چندوجهی مانند آزارواذیت سایبری، چالش‌های رایانه‌ای، افت تحصیلی و... قرار گیرند. اگرچه صنعت بازی‌های آنلاین اقدامات هماهنگی را برای ایجاد محیطی امن برای بازی و تعامل کودکان انجام می‌دهد، اما این تلاش‌ها کافی نیست و نیاز حیاتی به تدوین قوانین و سیاست‌هایی برای تنظیم و ایجاد حداقل استانداردها برای محافظت از کودکان به صورت آنلاین از یک طرف و ترویج نوآوری‌ها در صنعت برای بازی جلوگیری از چنین تهدیداتی از سوی دیگر حس می‌شود. دکتر محمدمهدی سیداتسری، مدرس دانشگاه و پژوهشگر حقوق بین‌الملل کودکان، با توجه به خطری که کودکان را در دنیای بازی‌های آنلاین تهدید می‌کند، یادداشتی ارائه داده که به شرح زیر است:

علاقه کودکان به بازی‌های آنلاین

کودکان به علت‌های مختلفی به بازی‌های رایانه‌ای روی می‌آورند. اما در بررسی‌های انجام‌شده، بیشترین دلایل علاقه کودکان به این بازی‌ها عبارت‌اند از: مفرح‌بودن و سرگرم‌کننده‌بودن بازی‌ها، رهاکردن تنش‌های خود، از بین بردن کسالت و بی‌حوصلگی، بهبود مهارت‌های بازی و احساس برتری و تحت کنترل داشتن چیزها یا افراد.

بازی‌های رایانه‌ای، کودکان را با کامپیوتر و فناوری اطلاعات آشنا می‌کنند. امروزه و در عصر طوفان مصنوعی، آشنایی‌بودن با کامپیوتر و کاربردهای آن، حتی به نوعی کمبودی تشبیه می‌شود. پس از این منظر، بازی‌های کامپیوتری برای برداشتن گام‌های نخست کودکان به منظور آشنایی با این فناوری، درخور توجه و تأمل هستند. این نوع یادگیری، به دلیل علاقه بچه‌ها به بازی، از بهترین شیوه‌های آموزشی محسوب می‌شود.

مزایا و معایب بازی‌های آنلاین

بازی‌های آنلاین همچون شمشیر دولبه هستند؛ یعنی در کنار مزایا، معایب منحصر به خود را دارند. از مزایای بازی‌های آنلاین می‌توان به مواردی همچون تمرین منطق و حل مسائل، تقویت مهارت‌های فضایی و یادگیری مهارت‌های زندگی اشاره کرد. از زمانی که بازی‌های رایانه‌ای به خانه‌ها راه پیدا کرده‌اند، دغدغه والدین نسل X و Z همیشه این بوده است که آیا بازی‌ها دیدویی خشن ممکن است بر کودکان و نوجوانان تأثیر منفی بگذارد و موجب اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای شود؟

اعتیاد به بازی‌های آنلاین

بررسی تحقیقات نشان می‌دهد محققانی که اعتیاد نوجوانان به بازی‌های رایانه‌ای را مطالعه می‌کنند، گاهی اوقات دربارهٔ نسبت کودکان و نوجوانان معتاد به بازی‌های رایانه‌ای آنلاین اختلاف‌نظر دارند. بااین‌حال، بیشتر مطالعات نشان می‌دهد پنج تا ۱۰ درصد نوجوانانی که بازی‌های رایانه‌ای انجام می‌دهند، به بازی‌ها معتاد می‌شوند. بازی‌های آنلاین به یکی از محبوب‌ترین فعالیت‌های سرگرمی در میان کودکان تبدیل شده‌اند؛ اما این محبوبیت با خود چالش‌ها و آسیب‌هایی جدی هم به همراه دارد.

اعتیاد به بازی‌های آنلاین یکی از مسائل جدی است که می‌تواند به کاهش کیفیت زندگی کودک و ایجاد مشکلات در روابط اجتماعی منجر شود. کودکان ممکن است ساعت‌ها در روز به بازی بپردازند و از فعالیت‌های دیگر خود مانند ورزش و تحصیل غافل شوند.

افزایش سطح اضطراب و افسردگی

بازی‌های آنلاین می‌توانند تأثیرات مثبت و منفی زیادی بر کودکان داشته باشند. درحالی‌که این بازی‌ها می‌توانند مهارت‌های اجتماعی، همکاری و تفکر انتقادی را تقویت کنند، اما همزمان نیز می‌توانند به بروز مشکلات روحی و جسمی و نقض حقوق بنیادین کودکان منجر شوند. بازی‌های آنلاین می‌توانند منجر به افزایش سطح اضطراب و افسردگی در کودکان شوند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد کودکان ممکن است به دلیل فشارهای اجتماعی و رقابتی در این بازی‌ها دچار مشکلات روحی شوند. یکی از مطالعات اخیر نشان داد بیش از ۳۰ درصد از کودکان گیمر به نشانه‌های افسردگی مبتلا هستند.

آسیب‌های جسمی

آیا می‌دانید چه آسیب‌های جسمی‌ای بر اثر استفاده بیش‌ازحد از بازی‌های آنلاین برای کودکان به وجود می‌آید؟ مشکلاتی مانند طولانی‌مدت از صفحه نمایش می‌تواند به مشکلات بینایی همچون خستگی چشم و مشکلات بینایی دیجیتال منجر شود. پژوهش‌ها نشان می‌دهد کودکان گیمر معمولا با مشکلاتی مانند تاری دید و خشک‌شدن چشم مواجه هستند. مشکلات حرکتی: بازی‌های آنلاین معمولا به فعالیت‌های جسمی محدودی نیاز دارند و می‌توانند منجر به چاقی و مشکلات حرکتی در کودکان شوند. بررسی‌ها نشان داده‌اند کودکان گیمر بیشتر در معرض چاقی قرار دارند. به‌ویژه زمانی که زمان زیادی را در فضای بسته و بدون تحرک سپری کنند.

نظارت والدین بر بازی‌های آنلاین کودکان

کودکان در محیط‌های آنلاین ممکن است با تهدیداتی جدی از جمله آزارواذیت، سرقت هویت و محتوای نامناسب مواجه شوند. این تهدیدات می‌توانند به‌شدت بر سلامت روانی و جسمی آنها تأثیر بگذارند. بسیاری از والدین به دلیل آگاهی‌نداشتن از خطرات فضای آنلاین، نظارت کافی بر فعالیت‌های بازی فرزندان خود ندارند. این امر می‌تواند منجر به آسیب‌های جدی و نقض حقوق کودکان شود. دختری ۱۵ساله به نام مریم، حین بازی «فورتنایت» با فردی ناشناس مواجه شد که او را مورد آزارواذیت قرار داد. این تجربه باعث ایجاد ترس و اضطراب در او شد و نیاز به درمان روانی پیدا کرد.

نظارت بر فعالیت‌های آنلاین می‌تواند به این مسایل کمک کند. چگونه والدین می‌توانند فعالیت‌های آنلاین فرزندان خود نظارت دقیقی داشته باشند و از نرم‌افزارهای کنترل والدین استفاده کنند. ایجاد محدودیت زمانی: تعیین محدودیت‌های زمانی برای بازی‌کردن می‌تواند به جلوگیری از اعتیاد به بازی‌های آنلاین کمک کند و زمان بیشتری برای فعالیت‌های دیگر ایجاد کند. آموزش مهارت‌های اجتماعی: ترویج فعالیت‌های اجتماعی و همکاری در دنیای واقعی می‌تواند به تقویت مهارت‌های اجتماعی کودکان کمک کند و تأثیرات منفی بازی‌های آنلاین را کاهش دهد.

تشویق به ورزش و فعالیت‌های جسمی: ترویج فعالیت‌های ورزشی و تفریحی خارج از فضای مجازی می‌تواند به بهبود سلامت جسمی و روحی کودکان کمک کند. تمام رایانه‌ها یا کنسول‌های بازی از اتاق او خارج شوند. البته مطمئنا این تنها مداخله ممکن نیست. اما نکته اینجاست که اگر کودک در خلوت اتاق خواب بتواند به بازی دسترسی پیدا کند، تقریبا غیرممکن است که والدین با موفقیت محدودیت‌هایی را برای بازی در نظر بگیرند.

گزارش «شرق» از بایدها و نبایدهای حضور کودکان در فضای مجازی، با اشاره به تجربه سایر کشورها

مرز حقوق و بهره‌کشی از کودک در فضای مجازی

مریم لطفی

موضوع استفاده کودکان از فضای مجازی و حضور آنها در این فضا اماوآگرهای بسیاری دارد؛ حتی درکشورهایی که موضوع فیلترینگ در آنها مطرح نیست. بهره‌مندی کودکان از اطلاعات در این فضا از حقوق قطعی آنهاست اما طبیعتا میزان دسترسی آنها به موضوعات مختلف به بررسی و بازنگری هم نیازمند است. ماجرایی که برخی کشورها را واداشته تا با اعمال قوانینی، دسترسی کودکان به فضای مجازی را محدود کرده و آنها را از آسیب‌ها در امان نگه دارد. استرالیا از جمله این کشورهاست که مصمم است ممنوعیت‌هایی را برای کودکان و نوجوانان زیر۱۶ سال اعمال کند. درتوضیح لایحه‌ای که استرالیا ارائه داده، گفته شده مسئولیت برعهده پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی است و نه برکودکان و والدین. این امر می‌تواند اینستاگرام، تیک‌تاک و ایکس را هدف قرار دهد؛ این پلتفرم‌ها در صورت اجرانکردن اقداماتی برای جلوگیری از بازکردن حساب کاربری از سوی کودکان، ممکن است با مجازات‌هایی روبه‌رو شوند. یوتیوب و دیگر پلتفرم‌هایی که نیازی به بازکردن حساب ندارند، ممکن است مستثنا شوند. این موضوع دربرخی کشورهای دیگر هم مطرح است. سنای آمریکا نیز با تصویب لایحه‌ای جدید، سعی دارد از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی حفاظت کند. The Verge گزارش داده که مجلس سنای ایالات متحده به‌نازکی قانون ایمنی آنلاین کودکان (KOSA) را تصویب کرده است که هدف آن افزایش ایمنی کودکان در فضای مجازی است.

این‌گونه موارد معمولا به بهره‌کشی‌های اقتصادی و اجتماعی از کودکان نیز منجر می‌شود. خیلی وقت‌ها شاهدیم که تصاویر کودک منبع درآمد برای منتشرکنندگان تصاویر است».

این حقوق‌دان با اشاره به کشور ایتالیا، می‌گوید: «در برخی از کشورها مثل ایتالیا و چین حق بر تصویر به عنوان یک حق مستقل در قوانین آنها در نظر گرفته شده است. اگر فردی به گرفتن فیلم یا انتشار آن بدون رضایت و اجازه کسی اقدام کند، قرار نیست‌دیده می‌تواند مورد حمایت‌های قضائی قرار بگیرد. کشورهایی هم برای اولین بار در دنیا به تصویب قانونی درباره انتشار تصویر کودکان در فضای مجازی اقدام کرد. این موضوع با بحث حریم خصوصی کودکان گره خورده و حریم سنگینی را برای انتشار بی‌دلیل این تصاویر در نظر گرفته است».

او ادامه می‌دهد: «در قانون فرانسه گفته شده که اگر فرد بتواند در دادگاه ثابت کند تصویری که والدین از او در فضای مجازی منتشر کرده‌اند، برایش شرم‌آور است، والدین او به حبس و جزای نقدی محکوم می‌شوند. دولت فرانسه به والدین اخطار می‌دهد که در شبکه‌های اجتماعی تصویری از فرزندشان را منتشر نکنند. مشابه این قانون را در کشوری مثل دانمارک و اتریش هم می‌بینیم. در این کشورها قانونی در نظر گرفته شده که کودکان را رسیدن به سن ۱۸ سال بتوانند به دلیل نقض حریم خصوصی و والدین‌شان شکایت کنند».

باقری معتقد است که در ایران یک قانون ویژه و تخصصی دربارهٔ حمایت از تصاویر کودکان در فضای مجازی وجود ندارد: «درواقع یک سری قوانین پراکنده مواجه هستیم. مثلا در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب سال ۹۹ ماده ۱۵ و ماده ۱۰ کفته شده که هرگونه بهره‌کشی اقتصادی و سوءاستفاده جنسی از کودکان ممنوع است. از این ماده می‌توانیم حمایت‌های قضائی بر حق تصویر کودکان در فضای مجازی را استنباط کنیم. همچنین طبق این قانون هرگونه آسیب روانی به اطفال جرم‌انگاری شده است. ضمن اینکه انتشار تصویر کودکان در فضای مجازی که به سلامت روان آنها آسیب برساند، مورد پیگیری قانونی و حقوقی قرار می‌گیرد». او با اشاره کنوانسیون و پیمان‌نامه حقوق کودک در راستای حمایت از حریم خصوصی کودکان می‌گوید: «ماده ۱۶ پیمان‌نامه به این موضوع پرداخته و می‌تواند در دادگاه‌ها مورد استناد قرار بگیرد. در رابطه با بحث دسترسی کودکان به فضای مجازی حق آموزش را نیز در این حوزه داریم. حق آموزش در راستای استفاده از محتواهای دیجیتالی متناسب با سن آنها برای آموزش ورشد سواد دیجیتالی است. برای افزایش اطلاعات کودکان، آزادی بیان، اندیشه و فرهنگ‌سازی آنها باید خدمات مجازی را متناسب با رده‌بندی سنی کودکان تولید کرد و چندان هم آنها را در فضایی که می‌تواند در جهت آموزش و ارتقای سطح اطلاعات و اندیشه آنها باشد، محدود نکنیم».

این فعال حقوق کودک ادامه می‌دهد: «در قانون حمایت از حقوق کودکان در فضای مجازی در کشور آمریکا با توجه به دسترسی اطلاعات و محتواهایی که در معرض نمایش‌اند، محدودیت سنی در نظر گرفته شده است. به این صورت اگر محتوایی مناسب با زیر سن قانونی (زیر ۱۸ سال) نباشد، کد تایید‌های برای ورود به سایت برای فردی که می‌خواهد از آن محتوا استفاده کند ارسال می‌شود».

باقری توضیح می‌دهد که در ایران هم سیستم قانون‌گذاری ما برای حمایت قضائی و حقوقی نسبت به استفاده و دسترسی کودکان از فضای مجازی بی‌نقاوت نبوده و سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی در سال ۱۴۰۰ تصویب شده است؛ «تمام افراد زیر ۱۸ سال مشمول این سند هستند. این سند به دنبال این است تا محتواهای متناسب با نیازهای کودکان و نوجوانان با توجه به ردهبندی سنی آنها و در جهت آموزش و سواد رسانه‌ای کودکان و خانواده‌های آنها و همچنین فرهنگ‌سازی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی ارائه شود. در کنار اینها، یک سری اقدامات قانونی هم برای مقابله با کسانی که امنیت مجازی کودکان و نوجوانان را تهدید می‌کنند در نظر گرفته است».

او با تأکید بر اینکه این سند ضمانت و قابلیت اجرائی به لحاظ قانونی ندارد: «درواقع این سند راهنمایی است برای حمایت از کودکان و جوانان در فضای مجازی. ضمن اینکه وقتی که از طیف کودکان تا سن ۱۸ سال صحبت می‌کنیم، باید به طور مشخص کودک هفت یا هشت‌ساله را با نوجوان ۱۶ یا ۱۷ساله که هم نیازهایش با هم تفاوت دارد و هم حق دسترسی آنها به محتواها و مطالب در فضای مجازی متفاوت است توجه داشته باشیم. اما متأسفانه در این سند این تفکیک سنی را نمی‌بینیم و این یکی از نقاط ضعف این سند محسوب می‌شود».

۸ استراتژی ویژه والدین

صندوق بین‌المللی کودکان یونیسف، هشت استنادارد برای حفاظت از کودکان در فضای مجازی را به والدین توصیه کرده است:

۱- الگوی خوبی باشید:

والدین با محدودکردن خود در استفاده از فضای مجازی، الگوی خوبی برای فرزندان باشند. زمان و مکان‌هایی از خانه خود را تعیین کنید که بدون تکنولوژی باشند. این نه‌تنها به فرزندتان نشان می‌دهد که استفاده مسئولانه از شبکه‌های اجتماعی چگونه است، بلکه فرصت‌های بیشتری برای ارتباط با فرزندتان ایجاد می‌کند. به همین ترتیب، از دستگاه‌های خود در مکان‌های عمومی خانه استفاده کنید. اگرچه پیروی از آن دشوار است، مثلا قانون «ممنوعیت استفاده از ابزارهای ارتباطی در اتاق خواب» نیز یک قانون خوب برای همه است.

۲- امنیت کوشی تلفن هوشمند و لپ‌تاپ خود را بالا ببرید:

حتما روی تمام دستگاه‌های خود، ابلیکیشن مدیریت رمز عبور نصب کنید. از نرم‌افزار و سیستم‌عامل‌های به‌روز استفاده کنید. حتما روی تمام دستگاه‌ها نرم‌افزار آنتی‌ویروس نصب کنید و دوربین‌ها و میکروفون‌ها را هنگامی که استفاده نمی‌شود قطع کنید یا از هک جلوگیری کنید.

۳- مرزها را تعیین کنید:

در مورد مکان‌هایی که ممکن است فرزندانتان بروند یا افرادی که ممکن است ببینند و کارهایی که ممکن است انجام دهند صحبت کنید. رفتار مناسب (حضوری و آنلاین) را با کودکان مرور کنید. درباره اینکه چه‌چیزی برای گفتن یا به اشتراک گذاشتن مناسب است، صحبت کنید. به عنوان مثال:

- به کودکان بیاموزید که آنلاین و حضوری مهربان باشند: دیگران را دست نیندازند یا کوچک نکنند.
- هرگز روی فایل‌های اتچ‌شده ناشناخته یا پیشنهادات بیش‌ازحد خوب که می‌تواند غیرواقعی باشد کلیک نکنید.
- اطلاعات شخصی را به‌صورت آنلاین به اشتراک نگذارید؛ مثل آدرس، شماره تلفن، نام مدرسه.
- هرگز عکس‌های نامناسب برای کسی ارسال نکنید.
- کودکان باید همیشه قبل از توافق برای ملاقات حضوری با کسی که آنلاین آشنا شده‌اند، از والدین اجازه بگیرند.

۴- کودکان باید اطلاعات مهم را بدانند:

دقت داشته باشید که کودکان باید اطلاعات مهم از جمله نام کامل خود، شماره تلفن و آدرس خانه و نحوه استفاده از تلفن را بدانند. اطلاعات تماس خود را جایی که فرزندانتان می‌بیند قرار دهید؛ شماره تلفن دفتر، تلفن همراه و... والدین نیز باید بدانند که کودک آنجا کجا می‌رود. ابلیکیشنی مربوط به لوکیشن را حتما نصب کنید تا از رفت‌وآمد آنها اطلاع داشته باشید.

۵- از فعالیت‌های کودکان مطلع باشید:

از پست‌ها، پروفایل و شبکه‌های اجتماعی که کودکان در آن فعال هستند آگاه باشید و بدانید چه بازی‌هایی را دوست دارند. یک راه این است که با آنها در اینستاگرام و دیگر پلتفرم‌ها دوست شوید تا ببینید چه‌چیزی پست می‌کنند. کارشناسان توصیه می‌کنند تا زمانی که دلیلی برای نگرانی وجود ندارد، پیام‌های متنی آنها را مرور نکنید.

۶- تنظیمات حریم خصوصی را فعال کنید:

تنظیمات شبکه‌های اجتماعی، وب‌سایت‌ها، بازی‌ها و ابلیکیشن‌هایی را که کودکان استفاده می‌کنند، برای تضمین رعایت حداکثری حریم خصوصی بررسی و آنها را فعال کنید. هر پلتفرم یک صفحه تنظیمات خواهد داشت. برای نام بازی، آپ یا سایتی که می‌خواهید، «کنترل والدین و تنظیمات حریم خصوصی» را جست‌وجو کنید. تنظیمات موقعیت مکانی را خاموش کنید و یک حساب جداگانه برای فرزندتان راه‌اندازی کنید که محتوای مناسب برای سن را تنظیم کند. یوتیوب این امکان را دارد. دیگرمان مانند شرکت مادر گوگل، مثلا سیاست‌هایی را برای تنظیمات حریم خصوصی بالا برای کاربران زیر ۱۶ سال ایجاد کرده‌اند و برای افرادی که فرزندانتان نمی‌شناسند، چت‌کردن با آنها را دشوارتر کرده‌اند. این شامل تنظیمات SafeSearch برای پنهان‌کردن یا تاردکردن محتوای نامناسب است. آنها همچنین یک لینک برای گزارش آزارواذیت راه‌اندازی کرده‌اند.

۷- صحبت کنید، صحبت کنید، صحبت کنید:

صحبت کنید. گوش کنید و مطمئن شوید که کودکان می‌دانند که می‌توانند بدون قضاوت نشد به شما مراجعه کنند. داشتن مکالمات منظم و غیررسمی از سنین پایین باعث می‌شود برای شما راحت‌تر باشد وقتی مشکلی وجود دارد یا شما صحبت کنند. به آنها بگویید که همچنین می‌توانند به یک مشاور مدرسه یا معلم معتمد مراجعه کنند یا حتی به صورت ناشناس با مراکز رسمی حمایت از کودکان تماس بگیرند و از صحت مشاوره دریافت کنند.

۸- کمک بگیرید:

اگر اطلاعات کمتری از تنظیمات شبکه‌های اجتماعی، ابلیکیشن‌ها و بازی‌ها دارید از دیگران کمک بگیرید. والدین می‌توانند به سایت Google Families برای نکات بیشتر درباره حریم خصوصی مراجعه کنند. می‌توانید ابلیکیشن Family Link آنها را دانلود کنید تا حساب کوگل فرزندتان را نظارت کند. در فیس بوک/ اینستاگرام لینکی برای حفاظت از حریم خصوصی نوجوانان وجود دارد. بررسی کنید که آیا سایر ارائه‌دهندگان نیز این موارد را دارند. اگر تنظیم کنترل‌های والدین روی شبکه‌های اجتماعی و ابلیکیشن‌ها برایتان بسیار دشوار است، یک فرد فنی مطمئن پیدا کنید که بتواند در فعال‌کردن تنظمات و همچنین در بررسی شبکه‌های اجتماعی، ابلیکیشن‌ها و بازی‌های فرزندانتان به شما کمک کند.

گزارش سال ۲۰۲۴ نشان می‌دهد که خاورمیانه و از جمله ایران سهمی ۳ درصدی در اقتصاد صنعت گردشگری دارد

جوامع محلی و فرصت گردشگری ماجراجویانه

ناهید عبدلی
پژوهشگر

بالابردن کیفیت زندگی مردم هدف خدمات متنوع گردشگری در قرن بیست‌ویکم و ابزاری اصلی از اقتصاد کلان جوامع است که رابطه متقابلی با اصول و شاخص‌های پایداری از جمله اقتصاد، محیط زیست، جوامع و فرهنگ‌های سراسر جهان دارد. هرچند تاکنون توسعه ناهمگون و مخرب تبعات منفی و جبران‌ناپذیری بر محیط زیست و فرهنگ جوامع بومی گذاشته است، اما گردشگری به عنوان یک سیستم فراگیر، همه حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی را همبسته می‌کند و به طور هم‌زمان منابع داخلی و خارجی را به هم پیوند می‌زند.

در یک تعریف کلاسیک، گردشگری مطالعه انسان خارج از محل سکونت اوست؛ مطالعه صنعتی است که به نیازهای او پاسخ می‌دهد و همچنین به مطالعه تاثیراتی می‌پردازد که انسان و این صنعت بر محیط فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی جامعه میزبان می‌گذارد. بنابراین توجه محققان به تداوم درخور و کم‌هزینه گردشگری برای آینده جامعه بومی است که استمرار زیست را برای میزبان و میهمان لذت‌بخش کند.

گردشگری ماجراجویانه نوع نسبتا جدیدی از گردشگری است که در چند دهه گذشته پدید آمده است. در گذشته علاقه به ماجراجویی با اکتشاف مکان‌های دوردست و ناشناخته همراه بود و با پیشرفت علمی، ماجراجویی اغلب به علم کشف یک شر ضروری در طبیعت وحشی و پنج حواس دیده می‌شد. اکتشافات علمی را می‌توان تا قرون وسطی ردیابی کرد. از جمله مارکوپولو یا جیمز کوک تا سفر ماجراجویی و قهرمانی شناخته می‌شوند و به‌تدریج گردشگری ماجراجویانه که در ابتدا محدود به کنوردی بود، با انگیزه‌های سلامتی، رفاه و تجربه تنوع و آرامش گسترده‌تر شد. برخی محققان ماجراجویی را از سنخ ورزش به حساب می‌آورند یا این نوع گردشگری را سفر همراه با تفریح و ورزش می‌دانند که احساسات، هیجانات شدید و خطرپذیری را درپی‌می‌گیرد که بر مشاهده طبیعت و مهم‌تر از آن بر اقدامات و مهارت‌های مشخص در طبیعت متمرکز است تا هیجان و آدرنالین را برای گردشگران بالا ببرد. سازمان جهانی گردشگری سازمان ملل متحد، ماجراجویی را به عنوان سفری هوایی، آبی و زمینی تعریف می‌کند که حداقل دو مورد از سه عنصر فعالیت بدنی، محیط طبیعی و غوطه‌ورشدن در فرهنگ را داشته باشد. انجمن گردشگری ماجراجویانه تمام فعالیت‌های این سنخ را به سخت و نرم طبقه‌بندی می‌کند. تفاوت این دو نوع، در میزان خطرپذیری و دانش و مهارت‌های لازم برای آن است. کوه‌نوردی، صخره‌نوردی، اسکی و... از جمله فعالیت‌های سخت، قایق‌رانی، اسب‌سواری، دوچرخه‌سواری و... از جمله موارد نرم است. پس، یک ماجراجویی سخت، مستلزم تجربه ریسک بالاتری است و به مهارت و دانش پیشرفته‌تری نیاز دارد. انگیزه گردشگران، خطرپذیری و چالشی است که می‌خواهد در سفر ماجراجویانه خود تجربه کند و برای آن آماده می‌شود و در نوع نرم، تجربه یک محیط جدید، میل به اجتماعی‌شدن و خودشناسی است.

پردازش داده‌ها و اطلاعات شناختی که توسعه گردشگری ماجراجویانه در سراسر جهان را اندازه‌گیری می‌کند، این امکان را فرهم می‌کند تا با کنکاش و درک سیر تحول و تاثیر عوامل تعیین‌کننده بر توسعه پایدار، چونگی تاثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، بهداشتی و زیست‌محیطی را بیابیم و در اختیار محققان، سیاست‌گذاران، ذی‌نفعان و جوامع محلی قرار دهیم. طبق گزارش انجمن تجارت سفرهای ماجراجویانه (ATTA) در بازه زمانی بین سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۲، صنعت گردشگری ماجراجویانه شاهد رشدی ۲۶۳ میلیارد دلاری در درآمد ارزی با نرخ رشد متوسط ۶۵ درصد در سال بوده است. این ارقام نشان‌دهنده رونق درخور توجه و رقابتی‌ای رو به رشد برای این بخش از صنعت گردشگری است. در سال ۲۰۱۵، تعداد گردشگران ورودی به مقاصد گردشگری ماجراجویانه ۲.۴ درصد افزایش یافته است. این افزایش، ۱.۱۸ میلیارد دلار درآمد برای اقتصاد جهانی به ارمغان آورده است. گزارش سال ۲۰۲۴ انجمن نشان می‌دهد که خاورمیانه و از جمله ایران سهمی سه‌درصدی در اقتصاد این صنعت بیشتر دارد.

گردشگری ماجراجویانه در سال ۲۰۲۴

ماجراجویی به‌ویژه در کشورهایی که زمینه توسعه گردشگری فرهنگی و تاریخی را ندارد، با ایجاد زیرساخت‌های مصنوعی به‌سرعت گسترش می‌یابد و ظرفیت‌های خوبی برای اشتغال و درآمدزایی مهیا می‌کند. براساس گزارش G Adventures (۲۰۲۴)، یک شرکت مسافرتی ماجراجویانه، برای گردشگری ماجراجویانه در سال ۲۰۲۴ عبارت‌اند از: اندونزی، اکوادور، مراکش، ترکیه و رواندا؛ کشورهایی که در زمره کشورهای درحال‌توسعه هستند.

اشتغال در بخش گردشگری‌های خاص، به‌ویژه بعد از پاندمی کرونا رو به افزایش است و این افزایش در تمام جهان صعودی است. هرچند آسیا از مناطق دیگر بازمانده است. گردشگری ماجراجویانه درحال ثبت رشد پویا در سراسر جهان است و پیش‌بینی می‌شود که ارزش گردشگری ماجراجویانه با نرخ رشد سالانه ۲۰ درصد، از ۱۱۲ هزارو ۲۲۷ دلار در سال ۲۰۲۰، به ۱.۱۶۹.۰۹۵ میلیون دلار تا سال ۲۰۲۸ برسد.

میزان خطرپذیری ماجراجویان براساس سن را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد: ماجراجویان اوقات فراغت و ماجراجویان مشتاق و علاقمند. ماجراجویان اوقات فراغت بیشتر در فعالیت‌های ماجراجویانه نرم شرکت می‌کنند و درآمد متوسط و سن بالاتری دارند. علاقه‌مندان به ماجراجویی به دنبال فعالیت‌های سخت هستند، تا جایی که آنها انتظار یک چالش طبیعی و ذهنی را دارند، جوان‌تر هستند و معمولا پول بیشتری برای تجهیزات مورد نیاز خرج می‌کنند. گزارش‌های جهانی در سال ۲۰۱۸ نشان می‌دهد که بیشترین تعداد گردشگران ماجراجو حدود ۸۰ درصد بین ۴۵ تا ۶۴ سال بودند و ۵۹ درصد تمایل دارند به‌تنهایی سفر کنند. این میزان طبق آخرین گزارش در سال ۲۰۲۴ انجمن تجارت سفرهای ماجراجویانه (ATTA)، در این گروه سنی به ۷۳ درصد کاهش یافته است. همچنین ۲۴ درصد تمایل دارند که تنهایی ماجراجویی کنند. آنها سفر خارجی را به داخلی ترجیح می‌دهند و اغلب از اینترنت به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی، اطلاعات لازم را درباره مقصد به دست می‌آورند.

همچنین سهم گروه‌ها، خانواده‌ها، زوج‌ها و انفرادی به مقاصد قاره‌ای نشان می‌دهد که خاورمیانه مهم‌ترین مقصد برای گروه‌های حرفه‌ای به حساب می‌آید. طبق برآورده‌ها، توسعه صنعت گردشگری در خاورمیانه، تاثیر بسزایی بر ماجراجویی داشته است. درایران‌میان، ایران می‌تواست یک مقصد مهم برای حرفه‌ای‌های ماجراجو با عواید اقتصادی برای جوامع محلی باشد که تابه‌امروز مغفول مانده است.

از سال ۲۰۰۸، دانشگاه جورج واشنگتن و انجمن بازرگانی-مسافرتی ماجراجویانه، پتانسیل کشورها در زمینه ماجراجویی را با متغیرهای توسعه پایدار، ایمنی، منابع طبیعی، سلامت، منابع ماجراجویی، کارآفرینی، بشردوستی، زیرساخت‌ها، منابع فرهنگی و تصویر برند ماجراجویی بررسی و آنها را رتبه‌بندی کرد. داده‌های ۱۹۱ اقتصاد در یک دهه گذشته، برآوردی با روش حداقل مربعات معمولی (OLS) انجام شد و طول لولین گزارش در سال ۲۰۰۹، ایران رتبه ۹۵ و در سال ۲۰۱۱، به ۱۶۳ کشور رتبه ۸۶ را به دست آورد. رتبه ایران از ۱۰۴ در سال ۲۰۱۶، به ۸۳ در سال ۲۰۲۰ رسیده است. با آنکه مقدار متغیرهای عامل آماده‌سازی تغییر نکرده، اما رتبه ایران کاهش چشمگیر یافته است که آشکار می‌کند کشورها توانسته‌اند وضعیت خود را بهبود بخشند و برای توسعه ماجراجویی گام‌هایی عمل کنند.

در رتبه‌بندی انجمن تجارت سفرهای ماجراجویانه (ATTA)، نیز در سال ۲۰۲۰، رتبه ایران ۹۱ بود که در سال ۲۰۲۱ به رتبه ۸۱ افزایش یافت. در سال ۲۰۲۲ به ۸۵ و طبق آخرین گزارش به رتبه ۸۷ تنزل پیدا کرده است. سه رتبه اول متعلق به برزیل، ایتالیا و یونان است.

آخرین آمارهای جهانی نشان می‌دهد جایگاه ایران در میان بسیاری از کشورهای منطقه و درحال‌توسعه مناسب نیست و این رتبه در سال‌های اخیر تغییر چندانی نداشته یا تنزل پیدا کرده است و تلاش شایسته‌ای هم برای بهبود این موقعیت انجام نشده است. توسعه صنعت گردشگری با اقداماتی نظیر تدوین چشم‌انداز ۱۰۰ساله کشور در حوزه گردشگری و رسیدن به هدف ۲۲ میلیون گردشگر تا سال ۱۴۰۴ مورد توجه در سطح کلان سیاست‌گذاری بود که تحقق آن دور از انتظار است. ایران به لحاظ داشتن منابع طبیعی، فرهنگی و بومی متنوع، دارای جاذبه‌های گردشگری ماجراجویانه بالاتر از میانگین جهانی است؛ بنابراین، پتانسیل لازم و کافی وجود داشت تا در آینده‌ای نه‌چندان دور، سهم اقتصاد و تولید ناخالص ملی از صنعت توریسم بیشتر شود.

توسعه پایدار

اقلیم ایران فرصت سفرهای مخاطره‌آمیز به مقصدهای پرخطر، مناسب کویر، غار، کوه و مناطق بکر زمین و سه جزء تعامل با طبیعت، تعامل با فرهنگ و فعالیت بدنی را با خود دارد. این فعالیت‌ها اغلب در فضای آزاد انجام می‌شود و برای گردشگران درصدی از خطر و هیجان را دارند، زیرا ماجراجویی، خستگی و عدم هیجان در زندگی روزمره را جبران می‌کند و مواجه‌شدن با تهدیدها و ترس‌ها برای فرد لذت‌بخش خواهد بود.

معیار و شاخص جهانی گردشگری ماجراجویانه گویای موقعیت ضعیف ایران (میانگین کمتر از متوسط جهانی) در میان ۱۶۳ کشور درحال‌توسعه است و به نظر می‌رسد وضعیت فعلی استمرار داشته باشد. توسعه پایدار منتج از رشد گردشگری، برمبنای ساخت روابط انسان-فضا و قرنطینه‌کردن جامعه بومی یا بالاترین حد حفظ زیست‌بوم همراه است. مهم‌ترین هدف در صنعت گردشگری، رشد اقتصادی و مقابله با فقر در جوامع محلی است. با کمی تأمل در زمینه گردشگری کشورهای دنیا، به‌سادگی می‌توان برابری اقتصادی صنعت گردشگری را با صادرات نفتی، تولیدات کشاورزی و... مشاهده کرد. توسعه پایدار برنامه‌ریزی‌شده و هدفمند، نیروی محرکه و کاهنده مسائل در تمام ابعاد زندگی بشر است. درواقع، توسعه پایدار فرایندی است که به بهبود کیفیت زندگی جامعه محلی همگام با تامین تقاضای گردشگران کمک می‌کند و به همان نسبت با حفاظت منابع طبیعی و انسانی در ارتباط است.

درحال‌حاضر، تواوری همراه با مدیریت خطر برای حفظ سلامتی و ایمنی گردشگران، به‌ویژه سفر به مکان‌های ناشناخته مطرح است. همان‌طورکه پیش‌تر بیان شد، آسیا و خاورمیانه مورد اقبال ماجراجویی گروه‌های حرفه‌ای است، اما کاهش امنیت عمومی و تداوم وضعیت ناگوارآمد ایمنی باعث شده ایران از فرایندهای منطقه‌ای بازبماند.

از طرفی، محققان موافق‌اند که هدف توسعه ماجراجویی، ترویج یک نوع سبک زندگی با وقفه‌های کوتاه در زندگی روزمره برای مخاطبان شهری است که این ایده به‌سرعت از طریق رسانه‌های اجتماعی منتشر می‌شود. برخی از کشورها در مواجهه با همه‌گیری کووید۱۹، از این راهکار استفاده کردند و این تجدید تبدیل به فرصتی طلایی برای توسعه ماجراجویی برای آنها شد؛